



ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบตึกแถว (เตี้ยมฉู)

กรณีศึกษา เมืองเก่าสงขลาและเมืองเก่าภูเก็ต

Factors Affecting the Change of Shophouses Style (Tiam Chu)

Case Study : Songkhla Old town and Phuket Old town

ธนวัฒน์ เลขาพันธ์^{1*}, ฐิติวุฒิ ชัยสวัสดิ์อารี² และ ธาม วชิรกาญจน์³

Thanawat Laykaphun^{1*}, Thitiwoot Chisawataree² and Tham Wachirakan³

^{1,3} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

^{1,3} Assistant Professor, Faculty of Architecture , Rajamangala University of Technology Srivijaya

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

² Assistant Professor, Faculty of Architecture Faculty of Architecture , Kasetsart University.

* Corresponding author, E-mail: Thanawat.l@rmuts.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบตึกแถว (เตี้ยมฉู) กรณีศึกษา: เมืองเก่าสงขลาและเมืองเก่าภูเก็ต มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบตึกแถวเก่าที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์บนฐานวัฒนธรรมแต่ละถิ่น การวิจัยนี้ได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล แผนงาน นโยบาย และโครงการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การสำรวจ สัมภาษณ์ เพื่อประเมินความคิดเห็นของหน่วยงานภาครัฐและชุมชนในการร่วมมือกันปฏิบัติงาน จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ปัญหาและปัจจัยในการเปลี่ยนแปลง พร้อมทั้งเสนอมาตรการและวิธีการปฏิบัติที่เหมาะสม ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่อื่นได้

จากการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบตึกแถวเตี้ยมฉู มีปัจจัยตามบริบทของพื้นที่ วิธีการดำรงชีวิต อายุของอาคาร ผู้คนที่อาศัยอยู่ในและภายนอกย่าน กล่าวคือ ในกรณีศึกษาเมืองเก่าสงขลา ลักษณะและสภาพของโครงสร้างมีความเก่าแก่มากกว่าทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตึกแถวเก่า รวมถึงการเคลื่อนย้ายของผู้คนซึ่งเป็นเจ้าของอาคารไปอยู่ยังถิ่นอื่น การปล่อยทิ้งร้างอาคารโดยไม่มีผู้ดูแล การขาดการสนับสนุนซ่อมแซมอาคารจากหน่วยงานภาครัฐฯ ส่วนกรณีศึกษาเมืองเก่าภูเก็ต ซึ่งมีข้อได้เปรียบในส่วนของอายุอาคารที่น้อยกว่า โครงสร้างอาคารมีความแข็งแรง คงอยู่ไม่ให้อายุพังทลายลงไป นอกจากนี้การเป็นเมืองท่องเที่ยวได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจะเป็นตัวกระตุ้นในการรักษาคุณค่าของตึกแถวเก่า ตลอดจนความเข้มแข็งของชุมชนซึ่งเป็นกำลังสำคัญที่จะรักษาตึกแถวเก่าได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การเปลี่ยนแปลง, เตี้ยมฉู, เมืองเก่าสงขลา, เมืองเก่าภูเก็ต

Abstract

This study explores the factors influencing the transformation of traditional Sino-Portuguese shophouses, locally known as "Tiam Chu", through case studies in Songkhla Old Town and Phuket Old Town. These historic buildings embody the cultural heritage of each locality and are increasingly facing challenges due to urban and societal changes.



The research aims to identify context-specific factors that contribute to the transformation or deterioration of these architectural assets. Data was collected through policy analysis, review of development plans and projects from relevant agencies, as well as field surveys and interviews with local authorities and community members. The study assessed the levels of cooperation and involvement in heritage conservation, examined key issues affecting change, and proposed practical recommendations that can be adapted to similar heritage contexts.

The findings indicate that the disappearance and alteration of old shophouses in both cities are shaped by contextual factors, including lifestyle changes, building age, and the dynamics of local and surrounding populations. In Songkhla, the older and more fragile structures, combined with the migration of building owners, lack of building caretakers, and limited public sector support for restoration, have led to accelerated transformation. In contrast, Phuket's shophouses, which are structurally newer and more resilient, benefit from being located in a tourism-driven area with cultural conservation efforts actively promoted. The strong community involvement further enhances the sustainable preservation of these heritage buildings.

Keywords: Change, Tiam Chu, Songkhla Old Town, Phuket Old Town

บทนำ

ชาวจีนฮกเกี้ยนที่เข้ามาตั้งรกรากอยู่ในสยามประเทศ ต่อมาได้สร้างบ้านเรือนขึ้นคือตึกแถว หรือ เตี้ยมฉู้ ที่ผสมผสานเอาความเป็นศิลปะตะวันออกและตะวันตกเข้าไว้ด้วยกันอย่างกลมกลืน จนเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของตึกแถว เรียกกันว่า ชิโน - โปรตุเกส (Sino - Portuguese) ซึ่งมีต้นแบบมาจาก ปีนัง สิงคโปร์ หรือบางครั้งก็มักจะเรียกรูปแบบโคโรเนียล (Colonial Style) เป็นอาคารตึกแถวสองชั้น ใช้พักอาศัยร่วมกันกับร้านค้าหรือที่เรียกว่าบ้าน - ร้านค้า (Shop - House) มีความลึกที่ใช้เป็นที่เก็บสินค้า และใช้สอยตรงกลางบ้านหรือใจบ้าน มีบ่อน้ำบาดาล หรือ ฉิมแจ้ ผนังก่อด้วยอิฐขนาดใหญ่ฉาบปูนหนา เพื่อเป็นฉนวนควบคุมความร้อนและความชื้น หลังคามุงกระเบื้องดินเผาแบบจีน (ธนทัย จันเสน, 2558)

จากการที่ตึกแถวเตี้ยมฉู้ ซึ่งเป็นรากทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวจีนฮกเกี้ยน แต่ตึกแถวเหล่านี้กำลังเปลี่ยนแปลง ถึงแม้ตึกแถวที่สร้างขึ้นจากช่างชาวจีนฮกเกี้ยน จะมีความคล้ายคลึง หรือเหมือนกันก็ตาม แต่การตั้งถิ่นฐานภายใต้บริบทแวดล้อมที่แตกต่างกันย่อมมีการผันแปรตาม การเปลี่ยนแปลงในมิติต่าง ๆ กัน อาทิ เศรษฐกิจ วัฒนธรรมสังคม ความเชื่อ และค่านิยม นอกจากนี้เวลา เริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐานที่มนุษย์ตั้งขึ้นมีพัฒนาการไม่เท่ากัน เมื่อมีการพัฒนาต่อไปนานเข้าจะเห็นถึงความแตกต่างของแต่ละถิ่นฐานมากขึ้น รวมทั้งขนาดบทบาทหน้าที่ของแต่ละถิ่นฐานที่ตั้งไม่เหมือนกัน ย่อมทำให้แนวทางการพัฒนาอันเป็นพลวัตต่อไปไม่เหมือนกัน หากแต่เป็นการปรับตัวให้เข้ากับกระแสการพัฒนาที่เกิดขึ้น (ประสงค์ เอี่ยมอนันต์, 2549) ด้วยเรื่องราวความแตกต่างของแต่ละถิ่นฐานและวิถีชีวิต เหล่านี้ จึงเกิดเป็นคำถามในการศึกษาครั้งนี้ว่า ถ้าสภาพการตั้งถิ่นฐานที่แตกต่างกันนั้นตึกแถวเตี้ยมฉู้ เหล่านี้จะมีวิถีที่เป็นไป หรือมีการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกันหรือไม่ มีปัจจัยใดที่ทำให้ตึกแถวเตี้ยมฉู้เหล่านี้

ปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และบริบทวิถีชีวิตที่แตกต่างกันในแต่ละถิ่นได้เพื่อให้ตึกแถวที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมคงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

การศึกษาตึกแถวเตี้ยมฉลุ กรณีศึกษา: เมืองเก่าสงขลาและเมืองเก่าภูเก็ต ผลจากพบว่า มีปัจจัยอะไรบ้างที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่มีความแตกต่างกันทางวิถีและสภาพแวดล้อม ตลอดจนข้อเด่นและข้อด้อยของแต่ละถิ่นฐานที่ตั้งอยู่ว่ามีส่วนต่อการเปลี่ยนแปลง โดยผลการศึกษาสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางเพื่อวางแผนยุทธศาสตร์การป้องกันรักษา มรดกวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ให้เป็นอนุสรณ์หรือเครื่องช่วยความทรงจำทางประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐานของผู้คนชาวจีนโพ้นทะเลและการพัฒนาท้องถิ่น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

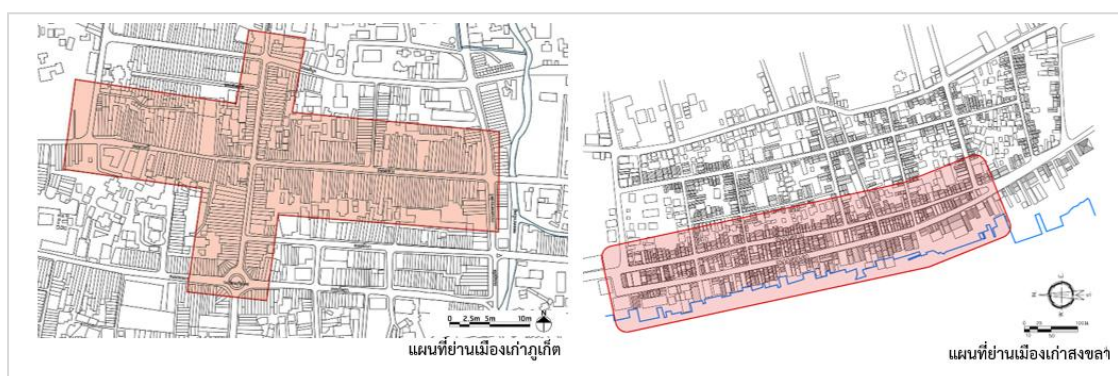
1. ศึกษาลักษณะกายภาพ รูปแบบ และลักษณะตึกแถวเตี้ยมฉลุ กรณีศึกษา เมืองเก่าสงขลา และเมืองเก่าภูเก็ต
2. วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบตึกแถวเตี้ยมฉลุ กรณีศึกษา เมืองเก่าสงขลา และเมืองเก่าภูเก็ต

ขอบเขตการศึกษา

พื้นที่เมืองเก่าสงขลา ประกอบด้วยถนน 3 สาย อันได้แก่ ถนนนครใน เป็นถนนสายการค้าแรกที่เก่าแก่ของย่านเมืองเก่าสงขลา และถนนนครนอก ที่มีพัฒนาการต่อเนื่องกับถนนสายการค้าในเวลาต่อมา และถนนนางงาม

พื้นที่เมืองเก่าภูเก็ต ประกอบด้วยถนน 3 สาย ได้แก่ ถนนกลาง ถนนสายการค้าเก่าแก่สายแรกของย่านเมืองเก่าภูเก็ต ถนนกระบี่และถนนเยาวราช ซึ่งเป็นถนนที่เชื่อมต่อและมีความสัมพันธ์ต่อเนื่อง

โดยพื้นที่ย่านเมืองเก่าทั้งสอง นับเป็นพื้นที่ที่ผู้คนชาวจีนโพ้นทะเล อพยพเดินทางเข้ามาตั้งรกรากฝังตัว และมีวิวัฒนาการปรับตัว การดำรงอยู่ ตามแบบอย่างวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม และการอยู่อาศัย



ภาพที่ 1 แผนที่แสดงย่านเมืองเก่าภูเก็ตและย่านเมืองเก่าสงขลา



แนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิด

ตึกแถวปรากฏการณ์สิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างจากประดิษฐกรรมน้ำมือของมนุษย์บนแผ่นดินที่ดิ้น ซึ่งถูกจัดสรรเป็นชิ้นส่วนเล็ก ๆ จัดเรียงติดต่อกันเป็นแถวตามแนวยาวไว้สำหรับเป็นที่พำนักพักพิงและแหล่งที่ทำมาหากิน ซึ่งได้รับความแพร่หลายในช่วงหลายศตวรรษที่ผ่านมา ดังตัวอย่างสถาปัตยกรรมตึกแถวที่ปรากฏพบเห็นในส่วนต่าง ๆ ของโลก ได้แก่ Atrium House ของโรมันโบราณ ซึ่งเป็นบ้านที่หันหน้าเปิดออกสู่ถนน สำหรับร้านค้าหรือ Work Shop ภายใน หรือแม้กระทั่ง Brownstone Rowhouse ในประเทศสหรัฐอเมริกา ก่อนปี คศ. 1900 ก็ล้วนจัดเป็นอาคารสำหรับการค้าร่วมกับการพักอาศัยทั้งสิ้น (วีระ สัจกุล, 2526) ทั้งนี้ถึงแม้รูปแบบเปลือกนอกอาคารจะมีความคล้ายคลึง/เหมือนกันก็ตาม หากแต่แตกต่างกันตรงที่การจัดแบ่งพื้นที่และประโยชน์ใช้สอยภายใน ที่สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะด้วยกัน ได้แก่ อาคารที่ใช้เป็นที่พักอาศัย อาคารที่ใช้เพื่อประกอบกิจกรรมทางการค้า อาคารที่ใช้เป็นที่พักอาศัยและประกอบกิจกรรมทางการค้าร่วมกัน

สำหรับอาคารในรูปแบบตึกแถวที่เกิดขึ้นในประเทศแถบซีกโลกตะวันออกเฉียงใต้ ตัวอย่างประเทศไทยนั้น เมื่อทบทวนถึงที่มาที่ไปตามเส้นทางการเดินทาง แม้ไม่ปรากฏแหล่งหลักฐานที่ใช้อ้างอิงว่าเริ่มต้นกำเนิด ณ เมื่อใดแต่จากศิลาจารึกสมัยสุโขทัยได้มีข้อความบางส่วนกล่าวถึงเมืองสุโขทัยเอาไว้ว่าด้านทิศเหนือมีตลาดปสาน เข้าใจว่าคำนี้มาจากคำว่า บาร์รชา ของเปอร์เซีย คือ มีร้านค้าติดระเบียบทางเดินซึ่งเป็นศูนย์กลางค้าใหญ่ของสุโขทัยในสมัยนั้น (อนุวิทย์ เจริญศุภกุล, 2520) เมื่อนำมาเรียบเรียงร้านค้าที่ติดระเบียบทางเดินก็พอเข้าใจถึงวัฒนธรรมการตั้งถิ่นฐานตามแนวเส้นทางที่ได้อุบัติขึ้น ซึ่งช่วงมีความละม้ายคล้ายคลึงกับห้องแถวร้านค้าเป็นอย่างยิ่ง

วิธีดำเนินการวิจัย

ตึกแถวเตี้ยมฉู เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างที่เน้นบริบทแวดล้อมสถาปัตยกรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ทางสังคม ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงเป็นวิธีวิทยาใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ เริ่มต้นจากการสืบค้นหาความรู้ ผนวกกับทบทวนเอกสารการเชื่อมโยงในบริบทกายภาพและประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวจีนโพ้นทะเลที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณชายขอบทะเล 2 ด้านของภาคใต้ ร่วมกับการทำงานภาคสนาม การสังเกตการณ์ สัมภาษณ์ และปรากฏการณ์ผ่านสถาปัตยกรรมท้องถิ่นซึ่งเป็นชิ้นงานตึกแถวผนวกร่วมกันกับการสัมภาษณ์ ตามลำดับขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนแรกเป็นเนื้อหาทางวิชาการทางสถาปัตยกรรม/ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ขั้นตอนที่สองนำเสนอเป็นสาระทางความคิด โดยการหาความจริงที่ปรากฏผ่านหลักการวิชาและเนื้อหาอันบ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลง การคงอยู่และปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบตึกแถวเตี้ยมฉู ขั้นตอนที่สามเป็นมุมมองชาวบ้านในฐานะผู้ดูแลผ่านการแสดงออกทางความคิด การเปิดมุมมองร่วมกันอย่างสร้างสรรค์แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางวิชาการและประสบการณ์ จากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการสรรหา อธิบาย ภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตและขั้นตอนสุดท้าย พิจารณาปัจจัยการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเพื่อเสนอแนวทางปกป้องสถาปัตยกรรม ที่ว่าง และสถานที่ต่อไป (ชัยยศ อิชฎฐ์วรพันธุ์, 2543)



ผลการวิจัย

รูปแบบตึกแถวเตี้ยมฉลุ ปรากฏอยู่ในท้องถิ่นทางใต้ของประเทศ มีที่มาที่ไปคล้ายคลึงกัน จากปัจจัยเดียวกัน โดยเฉพาะแผนผังอาคารที่มีความลึกตั้งแต่ 30 เมตร ไปจนถึง 70 เมตร ถูกจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยออกเป็น ส่วน ๆ ทั้งที่เป็นพื้นที่ส่วนตัว สำหรับพักอาศัยอยู่ภายในและพื้นที่ส่วนรวม การจัดพื้นที่ใช้สอยสำหรับการค้าขายซึ่งอยู่ด้านหน้า มีบ่อน้ำอยู่ในส่วนกลางไม่มีหลังคาคลุมมีบันไดขึ้นสู่ชั้นสอง ถัดเข้าไปเป็นส่วนรับประทานอาหารและเตาครัวหรือที่เรียกว่า โฟ พื้นที่ใช้สอยชั้นบนเป็นพื้นที่พักผ่อน ทั้งนี้หากจะมีความแตกต่างกันบ้างเพียงเฉพาะรูปลักษณะที่บ่งบอกช่วงเวลาและอิทธิพลที่บังคับหรือความพึงพอใจเจ้าของบ้าน แต่ในช่วงแรกที่มีการอพยพของกลุ่มผู้คนชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย สมัยรัชกาลที่ 3 (ถนอม พูนวงศ์, 2545) รูปแบบของตึกแถวเตี้ยมฉลุ จึงมีรูปแบบตึกแถวแบบจีนดั้งเดิมตามวัฒนธรรมที่ได้รับมาจากบ้านเกิดเมืองนอน ที่มีลักษณะเป็นตึกแถวชั้นเดียวหรือสองชั้นแต่ก็ยังคงหลงเหลืออยู่น้อยมาก เนื่องจากผ่านเวลาเกือบ 200 ปี ไม่อาจทนต่อสภาวะดินฟ้าอากาศที่มีปริมาณฝนตกหนักชุกชุมถึงแปดเดือนในแต่ละปีได้ (กองโบราณคดี, 2530)

ช่วงอิทธิพลจากตะวันตกและแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มาจากติดต่อทางการค้า ส่งผลต่อรูปแบบอาคารตึกแถวในยุคต่อมา มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบที่แผ่กระจายในลักษณะลูกผสมระหว่างจีนกับตะวันตกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายเป็นอย่างสูงในเมืองป็นัง มาเลเซีย และในสิงคโปร์ อย่างไรก็ตามรูปลักษณะจะเริ่มปรับเปลี่ยนไป แต่แผนผังอาคารยังคงยึดมั่นกับแบบแผนประเพณีจีนดั้งเดิม ไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนัก ซึ่งสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้อย่างชัดเจนนั้นก็คือ รูปด้านตึกแถว พื้นที่ทางเดินด้านหน้าทำเป็นช่องโค้ง (Arch) กันระหว่างอาคารแต่ละหลังเรียกกันว่าอาเซต หรือ หง่อคาชี ประตูด้านหน้าหากเป็นตึกแถวเพื่อร้านค้าจะเป็นบานเฟี้ยมไม้เปิดออกกว้าง ส่วนตึกแถวเพื่ออยู่อาศัยทำเป็นประตูบานเปิดคู่ไม้แผ่นใหญ่ไว้ตรงกลาง มีหน้าต่างบานเปิดคู่ไม้แผ่น และมีลูกกรงเหล็กแนวตั้งประกบอยู่สองข้าง ชั้นบนเป็นหน้าต่างบานเปิดคู่ยาวจรดพื้น เป็นได้ทั้งสามช่องหรือสี่ช่อง ตัวบานเป็นเกร็ดไม้ปรับได้/ไม่ได้ สำหรับหน้าต่างชนิดบานกระทุ้ง จะแบ่งเป็นสองส่วนโดยส่วนล่างจะติดตาย/เปิดออก และส่วนบนจึงเป็นบานกระทุ้ง เหนือหน้าต่างเป็นช่องแสงโค้งติดกระดุมสี่แฉกแบ่งเสี้ยว บางแห่งแกะสลักและฉลุไม้อย่างประณีตสวยงาม กรอบหน้าต่างเป็นลวดลายปูนปั้น เหนือช่องแสงเป็นปูนปั้นเช่นเดียวกัน มีทั้งเลียนแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกตั้งแต่ยุคคลาสสิกเมื่อประมาณ 400 ปี ก่อนคริสตกาลมาจนถึงยุคอาร์ตเดโค (ค.ศ. 1920 - 1939) ส่วนหลังคาเป็นโครงไม้ซุง มุงกระเบื้องดินเผาแบบจีน หรือที่เรียกว่า กาบู

ตึกแถวเตี้ยมฉลุที่ปรากฏมีรากเหง้าวัฒนธรรมจากชาวจีนจากต้นแบบเดียวกัน แต่เมื่อเข้ามาภายใต้สภาพแวดล้อมในบริบทการเกิดและอิทธิพลที่ได้รับแตกต่างกัน จะเป็นแรงขับเคลื่อนวิถีการดำเนินชีวิตที่ส่งผลกับกายภาพสถาปัตยกรรมของตึกแถวที่รองรับชีวิตและวิถีการดำเนินชีวิตนั้น นอกจากนี้เงื่อนไขแห่งช่วงเวลาที่แตกต่างกันจะเป็นส่วนหนึ่งในการแสดงออกของคุณภาพตึกแถว



ภาพที่ 2 แผนที่แสดงย่านเมืองเก่าภูเก็ต และเมืองเก่าสงขลา (หอดจดหมายเหตุแห่งชาติ)

สถาปัตยกรรมเมืองเก่าภูเก็ตเริ่มต้นจากการค้าแร่ดีบุก และส่งออกไปจำหน่ายในแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ มาเลเซีย สิงคโปร์ และประเทศต่าง ๆ ทางตะวันตก ส่งผลให้รับอิทธิพลทางรูปแบบสถาปัตยกรรมตึกแถวร้านค้ามีส่วนผสมระหว่างตะวันออกตะวันตกตามแบบอย่างเมืองประเทศต่าง ๆ ที่ได้ติดต่อทำการค้าและรับวัฒนธรรมเข้ามาในพื้นที่ (ปริยชนัน สายสาครเรศ, 2547) ปรากฏรูปแบบเป็นลักษณะเฉพาะตัวตามแบบอย่างที่ได้รับ โดยรูปแบบและลักษณะกายภาพสถาปัตยกรรม มีความแตกต่างกันตามตัววัฒนธรรมที่ได้รับในช่วงเวลาต่าง ๆ นับตั้งแต่ในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา โดยสามารถจำแนกออกได้ดังนี้ (แผนการวางแผนและพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย, 2527)



ภาพที่ 3 แสดงชนิดของอาคารตึกแถว "เตี้ยมฉู" ย่านเมืองเก่าภูเก็ต

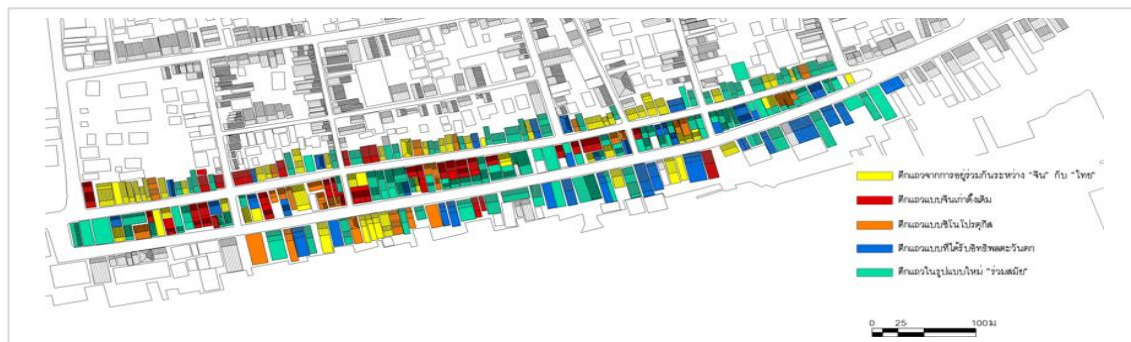
ตึกแถวร้านค้าจากอิทธิพลสถาปัตยกรรมจีน (Chinese Influence) ได้รับอิทธิพลทางรูปแบบและฝีมือช่างก่อสร้างจากชาวจีนในเมืองป็นัง ประเทศมาเลเซีย เข้ามาก่อสร้างอาคารตึกแถวที่ประกอบด้วยส่วนประกอบกิจกรรมการค้าอยู่ด้านหน้า ส่วนอาศัยอยู่ภายใน มีการเว้นพื้นที่ว่างเป็นบ่อน้ำอยู่ตรงกลาง และเปิดช่องโถงหลังคาสำหรับแสงสว่างและการระบายอากาศ ส่วนพักอาศัยอยู่ชั้นบนหลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผาแบบจีน พื้นปูด้วยกระเบื้อง มีการประดับตกแต่งหลังคา ประติมากรรม - หน้าต่างตามแบบอย่างสถาปัตยกรรมจีน

ตึกแถวร้านค้าจากอิทธิพลสถาปัตยกรรมแบบโคโลเนียล (Colonial Influence) ได้รับอิทธิพลทางรูปแบบอาคารจากชาวอังกฤษที่เดินทางเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศสิงคโปร์ ตั้งแต่ยุคอาณานิคมนำเข้ามาแพร่หลายในเมืองป็นัง ดังนั้นสถาปัตยกรรมที่เป็นส่วนผสมกันระหว่างตะวันตกกับตะวันออก

เช่น การประดับตกแต่งลวดลายปูนปั้นอาคาร หน้าต่างโค้ง มีหัวเสาตามอย่างตะวันตกและส่งต่อมารูปแบบสถาปัตยกรรมมายังเมืองภูเก็ต จากการติดต่อทางการค้าระหว่างกัน

ตึกแถวร้านค้าจากอิทธิพลสถาปัตยกรรมยุโรป - อินเดีย (European – Indian Influence) ได้รับอิทธิพลมาจากช่างชาวอังกฤษในประเทศอินเดีย ที่มีการปรับใช้ให้เหมาะกับสภาพภูมิอากาศของประเทศอินเดีย ได้แก่ การใช้หน้าต่างบานเกล็ดไม้ปรับได้เพื่อการระบายอากาศซึ่งเป็นลักษณะอันเด่นชัด ต่อมาอาคารลักษณะนี้ถูกนำมาแพร่หลายเป็นอย่างมากในเมืองป็นัง ประเทศมาเลเซีย และเมืองภูเก็ต

สถาปัตยกรรมเมืองเก่าสงขลา การจัดวางผังเมืองตามแนวเส้นทางที่ขนานไปตามขอบทะเลสาบสงขลา และมีเส้นทางสายย่อยเชื่อมต่อกับเส้นทางสายหลักทั้งสองสาย ได้แก่ ถนนนครนอก ถนนนครใน ประกอบไปด้วยกลุ่มอาคารร้านค้าและโกดังเก็บสินค้าตั้งเรียงรายอยู่บนถนนสายการค้าหลัก และถนนนครนอก เชื่อมต่อกับชุมทางขนส่งทางน้ำสู่อกภายนอก มีกลุ่มบ้านเป็นที่อยู่อาศัยแทรกตัวอยู่ตามถนนสายย่อยภายใน อันเป็นลักษณะเฉพาะของย่านที่มีศาลเจ้าตั้งกระจายอยู่โดยรอบ ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางจึงทำให้ย่านเป็นที่รู้จักและรับรู้ของคนทั่วไปถึงชื่อเสียงของการเป็นย่านการค้าและความเชื่อศรัทธาที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ (ตรึงใจ พิงค์มณี, 2539)



ภาพที่ 4 แสดงชนิดของอาคารตึกแถว “เตี้ยมฉู” ย่านเมืองเก่าสงขลา

ตึกแถวร้านค้าเมืองเก่าสงขลา ประกอบด้วย ตึกแถวชั้นเดียวและสองชั้นที่มีการใช้ประโยชน์พื้นที่สำหรับอยู่อาศัยร่วมกับร้านค้า ที่เรียกกันว่าบ้านร้านค้า (Shop House) สามารถแบ่งออกได้ดังนี้

ตึกแถวร้านค้าแบบไทยกับจีน ผสมผสานรูปแบบไทย - จีน เป็นตึกแถวชั้นเดียวและสองชั้น แบ่งพื้นที่ใช้สอยเป็นส่วนหน้าบ้านซึ่งเป็นร้านค้า เมื่อเข้าสู่ภายในซึ่งเป็นในบ้านพบพื้นที่พักผ่อนภายในครอบครัวที่อยู่ส่วนถัดไป มีสวนครัวอยู่ท้ายสุดหรือหลังบ้าน ชั้นบนเป็นพื้นที่สำหรับเก็บของใช้ภายในครอบครัว โดยมีบันไดทำหน้าที่เชื่อมต่อพื้นที่ชั้นล่างกับชั้นบน โครงสร้างเป็นผนังก่ออิฐฉาบปูนใหญ่รับน้ำหนัก พื้นชั้นล่างปูกระเบื้องดินเผาและพื้นชั้นบนเป็นโครงสร้างไม้ หลังคาทรงจั่วตามอย่างเรือนไทย พื้นถื่นภาคใต้ วัสดุผนังด้วยกระเบื้องดินเผาปลายแหลมจากเกาะยอ

ตึกแถวร้านค้าแบบจีนดั้งเดิม เป็นตึกแถวแห่งแรกของย่านเมืองเก่าสงขลา มีรูปแบบวัฒนธรรมของชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานและนำเอาวัฒนธรรมการอยู่อาศัยและร้านค้า มีรูปแบบด้านกว้างสองช่วงเสา โครงสร้างเป็นผนังรับน้ำหนักด้วยอิฐฉาบปูน โครงสร้างหลังคาเป็นไม้ มุงกระเบื้องดินเผาปกกล้วยคว่ำและหางไค้แบบจีน พื้นชั้นล่างเป็นแผ่นกระเบื้องดินเผาขนาดใหญ่ ส่วนชั้นบนในภาษาจีนแต้จิ๋ว เรียกว่า เหล่าเต็ง เป็นโครงสร้างไม้สำหรับอยู่อาศัยและเก็บสินค้า ระหว่างกลางของพื้นที่ชั้นสองเจาะเป็นช่องกว้าง 80 x 80 ซม. สามารถเปิด - ปิดได้ เพื่อนำสินค้าจากชั้นล่างขึ้นมาวางเก็บไว้ชั้นบน ปัจจุบันตึกแถวร้านค้าแบบเก่าดั้งเดิมบางหลังชำรุดทรุดโทรมเนื่องจากขาดการเอาใจใส่ดูแลจากผู้เป็นเจ้าของ



บางหลังถูกปล่อยทิ้งร้างจนมีสภาพเสื่อมโทรมและพังทลายลงไป ก่อให้เกิดผลเสียต่อคุณค่าทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และผังเมือง ของย่านเก่าโดยรวม

ตึกแถวร้านค้าแบบผสมผสานกันระหว่างตะวันออกกับตะวันตก ได้รับวัฒนธรรมและอิทธิพลทางรูปแบบมาจากการติดต่อทางการค้ากับประเทศสิงคโปร์ ตัวอาคารประกอบด้วยลวดลายและส่วนโค้งครึ่งวงกลมแบบอาร์ต (Arch) บริเวณช่องหน้าต่าง ภายในแบ่งพื้นที่ออกเป็นสองส่วน ส่วนหน้าเป็นพื้นที่สำหรับการค้าขายและส่วนหลังเป็นพื้นที่ครัว โดยมีบ่อน้ำตั้งอยู่ตรงกลาง พื้นชั้นล่างปูด้วยแผ่นกระเบื้องดินเผา ส่วนพื้นชั้นบนเป็นไม้สำหรับอยู่อาศัย นอกจากนี้โครงสร้างอาคารเริ่มปรับเปลี่ยนมาเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก หลังคาทรงจั่วมุงด้วยกระเบื้องดินเผา

ตึกแถวร้านค้าที่ได้รับอิทธิพลสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก ได้รับอิทธิพลสถาปัตยกรรมแบบอาร์ตเดโค (Art Deco) ตามอย่างตึกแถวในรัฐปีนัง มาเลเซีย ช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2481 - 2492 เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กที่มีความเรียบง่าย ใช้เส้นสายรูปแบบเรขาคณิตอย่างตรงไปตรงมา ตัวอาคารด้านหน้าเป็นลักษณะสมดุลแบบสมมาตร ลดทอนรูปร่างรูป พื้นชั้นล่างปูด้วยกระเบื้องใช้ประโยชน์พื้นที่เป็นร้านค้าและเปิดพื้นที่ว่างโล่งในช่วงกลางเพื่อการระบายอากาศ ในบริเวณนี้บางหลังมีบ่อน้ำไว้สำหรับอาบน้ำหรือชำระในชีวิตประจำวัน สำหรับชั้นสองเป็นพื้นไม้เป็นพื้นที่สำหรับอยู่อาศัย ส่วนตึกแถวที่เป็นสามชั้นใช้ชั้นสองเป็นพื้นที่เก็บสินค้าและพักอาศัยขึ้นไปอยู่ชั้นสามแทน หลังคามนิยมทำเป็นดาดฟ้าพื้นคอนกรีตและหล่อแผงคอนกรีตปิดบังหลังคาเมื่อมองจากด้านหน้าเห็นเป็นลักษณะชั้นบันได

สรุปและอภิปรายผล

ด้านกายภาพ จากกรณีศึกษาเมืองเก่าสงขลาและเมืองเก่าภูเก็ต พบว่า ตึกแถวทั้งสองมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เป็นตึกแถวประวัติศาสตร์ที่ได้รับการสร้างมาจากช่างชาวจีน คือ มีการใช้วัสดุเทคนิควิธีการก่อสร้างและรูปแบบอาคารแบบเดียวกันที่ได้รับอิทธิพลมาจากตึกแถวในปีนัง มาเลเซียและสิงคโปร์ แต่ตึกแถวเก่าเมืองสงขลามีอายุของอาคารหรืออายุของการก่อสร้างที่มากกว่าตึกแถวเก่าเมืองภูเก็ต ความแข็งแรงของโครงสร้างและวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างอาคารจึงมีสภาวะ ความเสียหาย ชำรุดและเสื่อมโทรมมากกว่าเมืองเก่าภูเก็ต ที่ยังคงอยู่และได้รับการดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพเดิม

ภาพรวมของตึกแถวเตี้ยมดู่ในกรณีศึกษาพบว่า พฤติกรรมการปรับตัวของอาคาร มีการปรับพื้นที่เพื่อใช้สอยให้เป็นไปตามยุคสมัยและความแตกต่างของเวลา การตอบสนองกับวิถีการดำรงชีวิตประจำวัน เป็นสาเหตุแห่งปัญหาที่ส่งผลต่อภาพรวมกายภาพสถาปัตยกรรมย่านเมืองเก่า ดังนี้

- ความกลมกลืนของรูปแบบและก้อนมวลอาคาร พบว่า อาคารเก่าที่เกิดจากการพัฒนาการตามยุคสมัยที่ผ่านมาแล้ว ยังพบอาคารเก่าที่ได้รับการนำมาปรับปรุงตามแบบอย่างสมัยใหม่ ที่เรียกกันว่าร่วมสมัย อันเกิดจากการปรับประโยชน์พื้นที่ใช้สอยภายใน เพื่อให้ตอบสนองกับวิถีการดำรงชีวิตและรูปลักษณ์อาคารในรูปแบบใหม่ จนไม่ปรากฏร่องรอยของอาคารเก่าดั้งเดิม อันเป็นการทำลายความทรงจำตึกแถวเก่าในอดีตที่มีอยู่เดิมให้เลือนหายไป

- การสร้าง - เสริมส่วนประดับอาคารด้วยวัสดุสมัยใหม่ ปัจจุบันพัฒนาการวัสดุที่มีผลมาจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้เกิดวัสดุสมัยใหม่ตามการพัฒนาที่หลากหลายซึ่งสามารถนำมาเลือกและใช้อย่างเหมาะสม หากไม่เช่นนั้นแล้ววัสดุสมัยใหม่เหล่านี้ก็จะเป็นสิ่งประดับประดาที่ขัดแย้งและบั่นทอนภาพลักษณ์อาคารเก่า ขาดความกลมกลืนสวยงามจนกลายเป็นทัศนอุจาดของอาคารเก่าไปในที่สุด เช่น กันสาดอลูมิเนียม ผ้าใบกันแดด และป้ายอันเป็นสัญลักษณ์ในการสื่อสารถึงผู้พบเห็นที่ไม่สอดคล้องกับอาคารเก่าอันเป็นสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าของย่านและของเมือง



เมืองเก่าเป็นชุมชนเก่าที่มีการอยู่อาศัยมาต่อเนื่องยาวนานจนเกิดการซ้อนทับของเรื่องราวแห่งวิถีชีวิตกันอย่างหนาแน่น ดังนั้นในการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาย่านเมืองเก่า ให้เกิดผลสำเร็จตามความมุ่งหมายได้นั้น จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนและความร่วมมือจากกลุ่มผู้คนหลายฝ่ายทั้งจากกลุ่มผู้คนภายในชุมชน องค์กรเอกชน และหน่วยงานภาครัฐฯ ได้เข้ามาดำเนินการ เพื่อช่วยกันประคับประคองดูแล เริ่มต้นตั้งแต่ขั้นตอนระดับนโยบายจนถึงระดับปฏิบัติงานควบคู่กันไปอย่างต่อเนื่องจึงจะเกิดผลเป็นรูปธรรม ทั้งนี้ชุมชนซึ่งเปรียบเสมือนอวัยวะของร่างกายที่จะต้องได้รับอาหารเลี้ยงดูให้แข็งแรง ชุมชนจึงเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่รัฐฯจำเป็นต้องให้การดูแลรักษาโดยทั่วถึง รวมทั้งสนับสนุนการพัฒนาชุมชนทั้งงบประมาณและการจัดการชุมชน เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยความอยู่ดีกินดีและความอยู่เย็นเป็นสุขของคนในชุมชน (เลอสม สถาปิตานนท์, 2546)

จากการศึกษาผู้ใช้อาคารตึกแถวเตี้ยมดู่เมืองเก่าสงขลา ด้านกายภาพของพื้นที่ศึกษาที่ได้รับ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาวิจัยนี้มีจำนวนทั้งสิ้น 62 ราย จากอาคารตึกแถวเก่าในพื้นที่ศึกษาที่มีอยู่ทั้งหมดจำนวน 348 หลัง หรือคิดเป็นร้อยละ 17.82 ทั้งนี้จากการลงพื้นที่สำรวจภาคสนามพบถึงความแตกต่างของข้อมูลที่ได้รับในหลากหลายประเด็นด้วยกัน ทั้งจากการประกอบกิจกรรมในการดำรงชีวิตของผู้ที่อาศัยอยู่และไม่มีเวลาในการกรอกบันทึกข้อมูล การไม่มีผู้อยู่อาศัยในขณะออกสำรวจ ผู้อยู่อาศัยเป็นเพียงพนักงานไม่กล้าแสดงออกทางความคิดเห็น เจ้าของอาคารซึ่งเป็นเจ้าของอาคารร่วมหลายหลังแต่ได้รับข้อมูลจากเจ้าของเพียงคนเดียว อาคารบางหลังเป็นสำนักงาน ทำเทียบเรือ ธนาคาร อาคารบางหลังมีแต่ผู้สูงวัย อาคารบางหลังถูกปล่อยทิ้งร้างปิดตายและอาคารบางหลังอยู่ในขณะปรับปรุงซ่อมแซมสำหรับแบบสอบถามซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แบ่งแยกออกในหลายประเด็น เพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาและรายละเอียดที่ต้องการ ได้แก่ ส่วนของข้อมูลผู้อาศัย/ผู้ใช้อาคาร ส่วนของข้อมูลเกี่ยวกับการดูแลรักษาอาคารและส่วนข้อคิดเห็นเพิ่มเติมหรือข้อคิดเห็นส่งท้ายในลักษณะคำถามปลายเปิดเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ตอบคำถามมีส่วนร่วมในการอธิบายแสดงออกถึงเรื่องราว การรับรู้ ความรู้สึก ความต้องการ และปัญหา

การศึกษาความคิดเห็นของผู้ใช้อาคารตึกแถวเตี้ยมดู่ เมืองเก่าภูเก็ต ด้านกายภาพมีผู้ตอบรับแบบสอบถาม จำนวน 88 ราย หรือคิดเป็นร้อยละ 32.59 ของตึกแถวเก่าที่มีเจ้าของอยู่ภายในย่านทั้งสิ้น 270 ราย ซึ่งจากการลงสำรวจเพื่อสัมภาษณ์พบว่า ผู้คนที่อาศัยอยู่ในย่านมีเหตุผลและความจำเป็นที่ไม่สามารถตอบแบบสอบถามได้ทั้งหมดที่เป็นไปในลักษณะที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกันกับบริเวณพื้นที่ย่านเมืองเก่าสงขลาทั้งหมด

ด้านเศรษฐกิจ เปรียบเทียบกัน คือ เมืองเก่าสงขลาได้ให้ความสำคัญอย่างมากกับการอนุรักษ์ตึกแถวเก่ามีความต้องการให้มีการซ่อมแซมตึกแถวเก่าให้กลับมาในรูปแบบดั้งเดิม ขึ้นอยู่กับการสนับสนุนด้านการเงินที่นำมาซ่อมแซมจากหน่วยงานภาครัฐฯ การย้ายของเจ้าของอาคารเพื่อออกไปประกอบกิจกรรมการดำรงชีวิตในพื้นที่ส่วนกลาง คือ กรุงเทพมหานครมีค่อนข้างสูง ผลมาจากการศึกษาเล่าเรียนของคนรุ่นต่อมาที่มีการศึกษาดีขึ้น เมืองเก่าภูเก็ตผู้คนยังคงมีความต้องการที่จะอนุรักษ์ตึกแถวเก่าเตี้ยมดู่ให้ดำรงคงอยู่ต่อไป พร้อมขอรับความช่วยเหลือทางการเงินจากหน่วยงานภาครัฐฯในการนำมาซ่อมแซม ผู้คนเมืองเก่าภูเก็ตเคลื่อนย้ายออกไปจากพื้นที่น้อยกว่าเมืองเก่าสงขลา หากแต่ส่วนที่เคลื่อนย้ายออกไปทำงานถิ่นอื่นแต่ยังอาศัยอยู่ในพื้นที่ภูเก็ตที่ไปมาหาสู่เยี่ยมบ้านเรือนเหล่าเครือญาติกันตามปกติ



ตารางที่ 1 สอบถามความคิดเห็นของผู้ใช้อาคารตึกแถวเตี้ยมดู่ ด้านกายภาพ เมืองเก่าสงขลา
และเมืองเก่าภูเก็ต

สถานที่ในการอยู่อาศัย	เมืองเก่าสงขลา		เมืองเก่าภูเก็ต	
	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ
เกิดและอาศัยอยู่สืบทอดกิจการค้ามาตั้งแต่บรรพบุรุษ	22	35.5	36	40.9
เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถทำรายได้ให้กับกิจการค้า	30	48.4	38	43.2
เข้ามาอยู่เพื่อทำงาน	10	16.1	14	15.9
สถานการณ์ครอบครองอาคาร				
รับมรดก	16	25.7	18	20.5
ซื้อต่อจากเจ้าของเดิม	4	6.5	12	13.6
เป็นของส่วนกลางหรือครอบครัว (กงสี)	6	9.7	12	13.6
ผู้เช่าอาคาร	36	58.1	46	52.3
การใช้ประโยชน์อาคาร				
ค้าขาย	40	64.6	42	47.7
ร้านอาหาร	8	13.0	30	34.1
บริการเสริมสวย	8	12.6	10	11.4
สำนักงานและอื่นๆ เช่น เสริมสวย ตัดเย็บเสื้อผ้า	6	9.8	6	6.8
รายได้ต่อเดือนของครอบครัว				
น้อยกว่า 50,000 บาท	-	-	24	27.3
น้อย (50,000-80,000 บาท)	24	38.8	36	40.9
ปานกลาง (80,000- 100,000 บาท)	4	6.5	12	13.6
มาก (100,000 บาทขึ้นไป)	-	-	16	18.2
ไม่ระบุ*	34	54.7	-	-
รวม	62	100.00	88	100.00



ตารางที่ 2 สอบถามความคิดเห็นของผู้ใช้อาคารตึกแถวเตี้ยมอู๋ ด้านเศรษฐกิจ เมืองเก่าสงขลา และเมืองเก่าภูเก็ต

การซ่อมแซมอาคาร	เมืองเก่าสงขลา		เมืองเก่าภูเก็ต	
	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ
เคยซ่อมแซม	48	77.4	82	93.2
ไม่เคยซ่อมแซม	10	16.1	6	6.8
ไม่ระบุ *	4	6.5	-	-
การดำเนินการซ่อมแซม				
ซ่อมแซมเอง	20	32.3	42	47.7
เจ้าของอาคาร	32	51.6	42	47.7
ไม่ระบุ *	10	16.1	4	4.6
ลักษณะการซ่อมแซม				
ซ่อมแซมให้กลับคืนสู่สภาพเดิม	36	58.1	56	63.6
ซ่อมแซมอาคารให้มีลักษณะในรูปแบบใหม่	6	9.7	14	15.9
ซ่อมแซมตามจำเป็นสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องก็ได้	16	25.8	18	20.5
อื่นๆ	4	6.4	-	-
การซ่อมแซมส่วนต่าง ๆ ของอาคาร				
ทาสีอาคาร	18	29.0	-	-
ซ่อมแซมหลังคา	8	12.9	-	-
ซ่อมแซมพื้น-ผนัง	10	16.1	60	68.2
ซ่อมแซมประตู-หน้าต่าง	4	6.5	-	-
ซ่อมแซมทั้งหมด	12	19.4	28	31.8
ไม่ระบุ	10	16.1	-	-
อุปสรรคต่อการซ่อมแซม				
เงินค่าซ่อมแซม	26	41.9	32	36.4
วัสดุก่อสร้าง	6	9.7	10	11.4
ช่างฝีมือ/ผู้รับเหมา	6	9.7	20	22.7
เงินทุนช่วยเหลือสนับสนุนจากหน่วยงาน/องค์กร	12	19.4	10	11.4
อื่นๆ	12	19.3	16	18.1
รวม	62	100.00	88	100.00

การเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมและเศรษฐกิจ พบว่า เมืองเก่าสงขลาภายหลังจากการลดบทบาทของย่านที่เกิดจากนโยบายพัฒนาเมือง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม มีผู้คนย้ายออกจากพื้นที่ศูนย์กลางเมืองเก่าเพื่อไปดำรงชีวิตในศูนย์กลางเมืองใหม่ และการแทนที่ด้วยการย้ายเข้ามาของคนนอกทำให้พื้นที่ขาดการดูแลจนกายภาพเสื่อมโทรมเป็นการจุดประกายความคิดอนุรักษ์ให้กับคนรุ่นต่อมาได้รวมพลังปลุกย่านเก่าให้มีชีวิตกลับคืนมา ประกอบกับนโยบายส่งเสริมพื้นที่ย่านเมืองเก่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในเชิงสังคมเมืองเก่าส่งผลให้เกิดขาดความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของความใส่ใจต่อการดูแลรักษาพื้นที่ลดลง ทำให้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาคารที่เปลี่ยนแปลงรูปแบบขาดการดูแลซ่อมบำรุงตามระยะเวลา โครงสร้างทรุดโทรม บางแห่งกลายเป็นพื้นที่รกร้าง การย้ายเข้ามาของคนนอก เช่น ผู้เช่า หรือแรงงานต่างถิ่น ทำให้เกิดช่องว่างทางสังคมระหว่างผู้ครอบครองพื้นที่เดิมกับผู้มาใหม่จึงทำ



ให้ผู้เช่าใหม่มักใช้พื้นที่เพียงเพื่อการค้าหรืออยู่อาศัยชั่วคราว ไม่เกิดการลงทุนในระยะยาว แม้ย่านเก่าพื้นดินกลับมาอีกครั้งหนึ่ง ถึงแม้จะไม่มีวันเหมือนอดีตที่เป็นมาก็ตาม แต่หากเมื่อเปรียบเทียบกับเมืองเก่าภูเก็ตแล้วจึงเป็นเรื่องยากลำบากมากกว่าพอสมควร เนื่องจากช่องว่างระหว่างรอยต่อของการชบเซากับความเจริญ มีช่วงระยะเวลาที่เนิ่นนานมากกว่า ส่งผลให้อาคารตึกแถวเก่าชำรุดทรุดโทรมมีจำนวนมาก กรณีเมืองเก่าภูเก็ตผลจากการยุติการทำเหมืองแร่ ส่งผลให้เศรษฐกิจภายในย่านเริ่มชบเซาและมีการปรับตัวจากการเปลี่ยนแปลงบทบาทใหม่ในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมขณะเดียวกันกิจกรรมการค้าขนาดใหญ่ก็ได้ขยายตัว และมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบจากพื้นที่อยู่อาศัยชุมชนดั้งเดิมไปสู่พื้นที่ท่องเที่ยวทำให้โครงสร้างสังคมเปลี่ยนแปลง การเติบโตของกิจกรรมการค้าขนาดใหญ่เข้าม้ายึดพื้นที่เชิงพาณิชย์ทำให้ร้านค้าขนาดเล็กต้องปิดตัวลงหรือปรับเปลี่ยนกิจการค้าในรูปแบบการท่องเที่ยวเข้ามาทดแทนเพื่อให้อยู่ได้ ส่งผลต่อสภาพการเปลี่ยนแปลงของอาคาร ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาต่าง ๆ โดยการเปลี่ยนแปลงนี้เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากอาคาร การบูรณะหรือการปรับเปลี่ยนฟังก์ชันของอาคาร ซึ่งมักเกิดขึ้นตามการพัฒนาและการเจริญเติบโตของเมือง (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556) นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนลดลง เนื่องจากผู้อยู่อาศัยเดิมย้ายออก และผู้ประกอบการใหม่เข้ามาแทนที่และชุมชนดั้งเดิมอาจรู้สึกแปลกแยก หรือขาดบทบาทในการกำหนดทิศทางของพื้นที่ตนเอง จึงจำเป็นต้องเกิดการรวมตัวของชุมชนผู้รักถิ่นฐานที่อาสาเข้ามาดูแลย่านจะเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยประคับประคองให้ย่านเก่าเดินหน้าต่อไป หากแต่แนวทางการอนุรักษ์ย่านเมืองเก่าภูเก็ตที่ให้ความสำคัญกับอาคารในการเป็นส่วนหนึ่งของภาพลักษณ์ทางการค้าที่สำคัญในอดีต จะช่วยให้ตึกแถวเก่าเหล่านี้ได้รับเอาใจใส่จากเจ้าของอาคารอันเป็นการสร้างความภาคภูมิใจให้กับตัวเอง

ในกรณีศึกษาจะเห็นความคล้ายคลึงกัน คือ การเริ่มต้นจากบทบาททางด้านการค้าในยุคที่บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองสูงสุดและได้รับผลกระทบจากนโยบายของภาครัฐฯ ส่งผลให้เศรษฐกิจภายในถูกลดบทบาทลง จากนั้นจึงเกิดการรวมตัวกันของผู้คนในชุมชนเพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาให้ย่านเก่าได้ฟื้นคืนกลับมา โดยเมืองเก่าสงขลามิแนวความคิดการฟื้นฟูย่านเมืองเก่า คือ การสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ขึ้นภายในพื้นที่เพื่อกระตุ้นย่านเก่าให้กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง จนเกิดเป็นกระแสการอนุรักษ์ตึกแถวเก่าขึ้นตามมา ส่วนในกรณีศึกษาเมืองเก่าภูเก็ต มีแนวความคิดในการอนุรักษ์อาคารเก่าและพื้นที่ที่เหมาะสมกับความต้องการในปัจจุบัน โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นตัวขับเคลื่อนเนื่องจากเมืองภูเก็ตมีแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามเป็นที่รู้จักของผู้คนทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ทำให้มีผู้คนหลั่งไหลเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก แตกต่างจากเมืองเก่าสงขลาที่นักท่องเที่ยวเข้ามาไม่มีความหลากหลายน้อยกว่าเมืองเก่าภูเก็ต มีนักท่องเที่ยวทั้งที่มาจากประเทศทางตะวันตกและตะวันออก รวมถึงนักท่องเที่ยวที่เป็นชาวไทย ส่วนเมืองเก่าสงขลามิเพียงนักท่องเที่ยวที่มาจากประเทศทางตะวันออกเฉียงใต้และนักท่องเที่ยวชาวไทยเท่านั้น ประกอบกับนโยบายส่งเสริมของรัฐบาล ที่ต้องการส่งเสริมเมืองภูเก็ต ให้เป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยว จนได้รับการขนานนามว่า ไข่มุกเอเชีย อันเป็นเสน่ห์ดึงดูดใจผู้คนให้เข้ามาท่องเที่ยว ส่งผลให้เศรษฐกิจภายในย่านได้รับผลที่ดีตามไปด้วย รวมถึงเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้กับผู้คนได้มีกำลังที่จะดูแลรักษาบ้านตึกแถวเก่าของตนเอง เพื่อให้บ้านของเขา ย่านของเขาเป็นที่เชิดหน้าชูตาและส่งเสริมรายได้ให้กับตนเอง (ตารางที่ 2)

ด้านความหมายความเป็นชุมชนและมาตรการโดยกรณีศึกษาทั้งสองกรณีมีความคล้ายคลึงกัน คือ เมืองเก่าสงขลา มีแนวความคิดในการรักษาความหมายของย่านที่เกิดจากวิถีชีวิตชุมชนและลักษณะพื้นถิ่นของย่านที่ดำรงอยู่ผ่านช่วงเวลากาลต่าง ๆ มาได้ ถึงแม้ว่ากายภาพจะสูญเสียไป ส่วนในกรณีเมืองเก่าภูเก็ต



มีแนวความคิดในการรักษาความหมายของย่านเก่าด้วยการรักษารูปแบบองค์ประกอบทางกายภาพภายในของพื้นที่ ได้แก่ กลุ่มก้อนอาคารเก่า และองค์ประกอบเมืองให้มีรูปแบบดั้งเดิม

จากกรณีทั้งสอง ได้มีการรวมกลุ่มกันของผู้คนในย่าน จัดตั้งองค์กรชุมชนเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหา ในกรณีเมืองเก่าสงขลาผู้คนมีความรักความผูกพันกันในพื้นที่น้อยกว่า สังเกตได้จากจำนวนการย้ายถิ่นของผู้คนที่ย้ายออกไปยังพื้นที่อื่นเพื่ออยู่อาศัยและทำมาหากิน นอกจากนี้การดำเนินงานขององค์กรชุมชนจะพึ่งพางบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐฯ เป็นหลัก และมีองค์กรภาคเอกชนเข้าร่วมสนับสนุนทางการเงิน ส่วนกรณีเมืองเก่าภูเก็ตชุมชน มีการจัดการหาเงินสนับสนุนด้วยตัวเองจากการดำเนินกิจกรรมแห่งชีวิต และงานเทศกาลต่าง ๆ เพื่อนำรายได้มาอนุรักษ์และพัฒนาย่านเก่าต่อไป

นอกจากนี้มาตรการในการดูแลตึกแถวและย่านกรณีเมืองเก่าภูเก็ต มีการมองถึงการรักษา รูปลักษณะอาคารที่เป็นรูปธรรมมากกว่า โดยการปรับปรุงซ่อมแซมอาคารนั้น จำเป็นต้องได้รับการดูแลจาก องค์กรชุมชนเพื่อรักษาเอกลักษณ์และแนวความคิดย่านเก่าดั้งเดิม ถึงแม้ในด้านกฎหมายหรือมาตรการ ควบคุมอาคารจะยังอยู่ในขั้นตอนการพิจารณาของรัฐฯ ก็ตาม ส่วนในกรณีเมืองเก่าสงขลา จะควบคุมใน ภาพกว้างของอาคาร และมีกฎหมายอาคารในการจำกัดความสูง ระยะร่นตามกฎหมายควบคุมอาคาร ปัจจุบัน ซึ่งอาจขัดกับรูปลักษณะสัดส่วนที่เกิดจากวิถีชีวิตเดิมของอาคารตึกแถวเก่า

สรุปและอภิปรายผล

ตึกแถวร้านค้าเมืองเก่าสงขลา ลักษณะและสภาพของโครงสร้างอาคารที่มีความเก่ามากกว่าเป็น ปัจจัยในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบตึกแถวเก่า รวมถึงการเคลื่อนย้ายของผู้คนซึ่งเป็นเจ้าของอาคารไปอยู่ยัง ถิ่นอื่น รวมถึงการปล่อยให้อาคารตึกแถวเก่าถูกปล่อยทิ้งร้างไม่มีผู้ดูแล การขาดการสนับสนุนซ่อมแซม อาคารจากหน่วยงานภาครัฐ

ตึกแถวร้านค้าเมืองเก่าภูเก็ต ซึ่งมีข้อได้เปรียบในส่วนของอายุอาคารอันมีผลกับโครงสร้างที่ยังมี ความแข็งแรงจะเป็นตัวช่วยพยุงอาคารให้คงอยู่ไม่ทรุดตัวหรือพังทลายลงไป นอกจากนั้นบทบาทการ เป็นเมืองท่องเที่ยวการได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจะเป็นตัวกระตุ้นในการ รักษาคุณค่าของตึกแถวเก่าที่เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ ตลอดจนความเข้มแข็งของชุมชนซึ่งเป็นกำลัง สำคัญที่จะรักษาตึกแถวเก่าได้อย่างยั่งยืน

จากการศึกษาเรื่องราวของตึกแถวเก่าที่มีอยู่ภายในย่านทั้งสอง เพื่อให้เกิดความเข้าใจ ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาจนถึงขั้นตอนการหาปัจจัยการเปลี่ยนแปลงรูปแบบตึกแถวเตี้ยมั่ว ผ่าน กระบวนการวิเคราะห์เพื่อแสวงหาความแตกต่าง หลากหลาย และทิศทางร่วมกันมาตามลำดับ วิธีวิจัย ในการศึกษาขั้นตอนลำดับต่อไป จึงเป็นการนำผลสรุปที่ได้จากการศึกษามาเป็นข้อเสนอแนะต่อถึงความ เป็นไปได้ของแนวทางในการปกป้อง ป้องกัน รักษา และคุ้มครองตึกแถวเก่าที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เพื่อสานต่อแนวทางความเป็นไปได้ที่พื้นที่อื่นต่อไป

จากการศึกษานั้นพบว่า แนวทางป้องกันที่ทำให้เกิดเป็นผลสำเร็จรูปธรรมตอบสนองการคงอยู่ของ ตึกแถวเก่าต้องประกอบขึ้นของกลุ่มคนสามฝ่าย ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐฯ ฝ่ายวิชาการ และชาวบ้าน ต้อง ช่วยกันสนับสนุนตั้งแต่เมื่อเริ่มต้นในการทำงาน จึงจะนำไปสู่การป้องกันไม่ให้ตึกแถวเก่าเลือนหายไปจาก ความทรงจำ แต่จะทำให้ยังคงอยู่ได้อย่างยั่งยืนต่อไป โดยมีขั้นตอนในการดำเนินงานดังนี้



เสริมสร้างรากฐาน ผ่านแนวคิดการครอบครองอาคาร จากการสำรวจและเปรียบเทียบพบว่า การได้รับมรดก การซื้อขายซื้อต่อจากเจ้าของเดิม และอาคารเป็นของส่วนกลางหรือครอบครัว (กงสี) เมื่อเกิดพบได้มากกว่า ส่งผลให้เจ้าของมีสิทธิเต็มทีในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ และการใช้ประโยชน์อาคาร การเสริมโครงสร้างอาคารเดิมให้แข็งแรง ส่งผลให้อาคารได้รับการปรับปรุงใหญ่ แต่ยังคงเคารพสถาปัตยกรรมเดิม ผู้ครอบครองอาคารเองมีสิทธิเต็มทีในการเปลี่ยนแปลงอาคาร (เช่น ในภูเก็ต) ควรเชื่อมโยงกับความรับผิดชอบต่อประวัติศาสตร์และบริบทชุมชน การปรับเปลี่ยนรูปแบบอาคารเดิม ควรมีแนวทางอนุรักษ์เชิงสร้างสรรค์ (Creative Conservation) ที่ให้ความเคารพต่ออดีตและเปิดพื้นที่ใหม่ในอนาคต สามารถใช้งานได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว ส่วนการเช่าอาคารเพื่อนำมาดัดแปลงการใช้ประโยชน์พบได้มากในเมืองเก่าสงขลา ส่งผลให้ผู้เช่ามีข้อจำกัดในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างถาวร จึงมักเน้นการปรับเปลี่ยนแบบชั่วคราว หรือ ดัดแปลงผิวเผิน เช่น ติดตั้งฉากกัน, ระบบไฟ, ตกแต่งภายในแบบไม่ซับซ้อน และตกแต่งเท่าที่จำเป็นในการใช้งานเพียงเพื่อให้สอดคล้องกับการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ที่ต้องการ ส่งผลให้อาคารมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเพียงเล็กน้อย แต่ยังคงโครงสร้างดั้งเดิม ไม่สามารถพัฒนาแบบลึกหรือต่อเติมมากได้ ในเมืองเก่าสงขลา แม้ผู้เช่าจะไม่มีกรรมสิทธิ์ แต่ผู้ครอบครองอาคารที่เป็นเจ้าของเดิมควรสร้างจิตสำนึกทางวัฒนธรรมที่ลึกซึ้งเกิดการดูแลพื้นที่ร่วมกัน ซึ่งเป็นรูปแบบใหม่ของความเป็นเจ้าของร่วม (Collective Ownership in Practice) แม้การครอบครองแบบเช่ามีข้อจำกัด หากผู้เช่ามีบทบาททางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจสำคัญต่อชุมชน ทำให้เกิดแรงกดดันให้เกิดรูปแบบการครอบครองใหม่ที่ยืดหยุ่น เช่น การเช่าระยะยาวแบบมีสิทธิพัฒนา (Heritage Lease)

รัฐบาลร่วมส่งเสริมสนับสนุน การสร้างความเข้าใจ และการสร้างจิตสำนึกในชุมชนจะทำให้เกิดความร่วมมือในการอนุรักษ์ตึกแถวเตี้ยมฉู่ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจ และการดำเนินการช่วยเสริมสร้างความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรม และมุ่งเน้นให้ข้อมูลการดูแลและอนุรักษ์เพื่อสร้างความทรงคุณค่าการให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ และคุณค่าของตึกแถวเตี้ยมฉู่ช่วยให้ชุมชนเข้าใจถึงความสำคัญของตึกเหล่านี้ในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ตระหนักถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์และความเป็นมาของพื้นที่ รวมถึงการมอบข้อมูลและทรัพยากรต่าง ๆ เกี่ยวกับวิธีการดูแลรักษาตึกแถวเตี้ยมฉู่จะช่วยให้เจ้าของตึกและชุมชนเข้าใจถึงการดูแลที่เหมาะสม โดยเฉพาะในเรื่องของการบำรุงรักษาโครงสร้าง หรือการแนวทางการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้สอดคล้องกับลักษณะดั้งเดิมของตึกแถว ที่คำนึงถึงการปรับเปลี่ยนรูปแบบหรือการบูรณะอาคารไม่ควรทำให้สูญเสียคุณลักษณะสำคัญที่ทำให้อาคารเหล่านี้มีความเป็นเอกลักษณ์ เช่น รูปแบบสถาปัตยกรรมที่สะท้อนถึงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของท้องถิ่น การปรับเปลี่ยนอาจรวมถึงการเสริมโครงสร้างอาคารให้แข็งแรงขึ้น การตกแต่งหรือดัดแปลงบางส่วนเพื่อให้เหมาะสมกับการใช้งานในปัจจุบัน แต่จะต้องคำนึงถึงการรักษาลักษณะภายนอกและความสวยงามของอาคารตามแบบดั้งเดิม

เครื่องมือประสานองค์กรชุมชน ซึ่งเป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน ทำหน้าที่ประสานงานหน่วยงานท้องถิ่นภาครัฐ เพื่อพิจารณาหาแนวทางวิธีการ มาตรการในการให้ความช่วยเหลือสนับสนุน และส่งเสริมทางการเงินแก่เจ้าของบ้านที่ต้องการซ่อมแซม หรือปรับปรุงอาคารเพื่อการใช้งานภายใต้รูปแบบที่กำหนดในลักษณะของการให้เงินช่วยเหลือกู้ยืมหรือลดหย่อนภาษีให้กับเจ้าของอาคารที่เข้าร่วมโครงการอนุรักษ์ เพื่อช่วยลดภาระทางเศรษฐกิจและสร้างแรงจูงใจในการอนุรักษ์ ในกรณีที่ชาวบ้านเข้าร่วมโครงการซึ่งจะเป็นมาตรการหนึ่งที่ใช้ในการสร้างแรงจูงใจ ผ่านการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ผ่านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการดูแลอาคาร ช่วยสร้างจิตสำนึกความภาคภูมิใจในถิ่นฐาน



และอาคารมรดกของตน พร้อมทั้งป้องกันการเปลี่ยนแปลงรูปแบบอาคารและชุมชนให้กับบุคคลภายนอกที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ เพื่อช่วยกระตุ้นให้ผู้คนเห็นถึงความสำคัญมิใช่การปล่อยให้ชาวบ้านดูแลบ้านเก่าของเขาแต่เพียงลำพังโดยมีผู้อื่นเข้ามาหาผลประโยชน์จากการแฉะฉวม ด้วยแนวทางนี้จะทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึภาคภูมิใจ ที่มีผู้คนจากภายนอกให้ความสำคัญในบ้านเก่าและย่านเก่าของเขา อันเป็นการสร้างจิตสำนึกความรักในถิ่นฐานให้ผู้เกิดขึ้นกับผู้คน รวมถึงการสนับสนุนความรู้และทรัพยากรที่มอบให้จากหน่วยงานรัฐ เช่น แนวทางการบูรณะให้คงสภาพดั้งเดิม การซ่อมแซมโครงสร้าง และการใช้วัสดุที่สอดคล้องกับบริบทดั้งเดิม ทำให้อาคารได้รับการดูแลอย่างเหมาะสม ลดการเสื่อมโทรมของภูมิทัศน์เมืองเก่า และสามารถใช้งานได้อย่างยั่งยืน โดยใช้แนวทางการฟื้นฟูแบบมีส่วนร่วม เพิ่มการมีส่วนร่วมของชุมชนในการออกแบบการปรับปรุง เช่น ประชาพิจารณ์ร่วมออกแบบสี วัสดุ หรือรูปแบบของตึกแถว เพื่อความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของการดำเนินงานผ่านเครื่องมือประสานองค์กรชุมชน ถือเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยในการอนุรักษ์ตึกแถวเตี้ยมอูมิใช่ภาระของประชาชนเพียงลำพัง แต่เป็นความร่วมมือที่เกิดจากความเข้าใจสนับสนุน และการมีส่วนร่วมทุกภาคทั้งภาครัฐ และการรวมกลุ่มเจ้าของอาคาร ช่างฝีมือ ท้องถิ่น นักอนุรักษ์ และเยาวชน เพื่อถ่ายทอดความรู้ระหว่างรุ่น สร้างความสัมพันธ์และเสริมสร้างพลังเครือข่ายการดูแลอาคารร่วมกันส่วนอันจะนำไปสู่การอนุรักษ์ที่มีคุณค่าทั้งในเชิงวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กองโบราณคดี. (2530). รายงานการสำรวจเมืองประวัติศาสตร์ภูเก็จ. โครงการบูรณะและอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ภูเก็จ งานผังรูปแบบฯ ฝ่ายอนุรักษ์โบราณสถาน.
- คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2556). รายงานฉบับสมบูรณ์ การศึกษาคุณค่าและประเมินสภาพการเปลี่ยนแปลงอาคาร ย่านการค้าเมืองเก่าภูเก็ต. ภูเก็ต: สำนักงานเทศบาลนครภูเก็ต.
- ชัยยศ อิชฎฐ์พันธ์. (2543). ธรรมชาติ ที่ว่าง และสถานที่. กรุงเทพฯ: โฟล์คอินเมจ พรินต์ติ้ง กรุ๊ป.
- ณธทัย จันเสน. (2558). ทบทวนการรับรู้อัตลักษณ์ภายใต้คำว่า “ชิโน-โปรตุกีส” ในมุมมองของคนท้องถิ่น: กรณีศึกษาเปรียบเทียบจังหวัดภูเก็ตและสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาสถาปัตยกรรม. มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- ตรึงใจ พิงค์รัตน์. (2539). การศึกษาองค์ประกอบชุมชนเมืองเก่าเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา: กรณีศึกษาชุมชนย่านถนนนครนอก-นครใน สงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาวางแผนภาคและเมือง. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ถนอม พูนวงศ์. (2545). ประวัติศาสตร์เมืองสงขลา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- ประสงค์ เอี่ยมอนันต์. (2549). การเปลี่ยนแปลงของตึกแถวและพัฒนาการชุมชนชาวจีนฮกเกี้ยนในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปริญญ์ สายสาครเรศ. (2547). อิทธิพลที่ส่งผลต่อสถาปัตยกรรมย่านเมืองเก่าภูเก็ต. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- แผนการวางแผนและพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย. (2527). รายงานการศึกษาแผนแม่บทการพัฒนาเมืองเก่าภูเก็ต. กรุงเทพฯ: สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย.
- เลอสม สภาปิตานนท์. (2546). การอนุรักษ์และพัฒนาย่านเมืองเก่า. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.



มหาวิทยาลัยหาดใหญ่
HATYAI UNIVERSITY

วีระ สัจกุล. (2526). ดึกแถวกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมเมือง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อนุวิทย์ เจริญสุกุล. (2520). วิวัฒนาการรูปแบบสถาปัตยกรรมของตึกแถวในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.